

NYERGES BOGNÁR Zsuzsanna

ETIKA-ORIENTÁLT BANKTEVÉKENYSÉG

KÖRNYEZETI, TÁRSADALMI ÉS ETIKAI KRITÉRIUMOK
ALKALMAZÁSA A BANKTEVÉKENYSÉGBEN

A szerző dolgozatában az etikus magatartást a bankok tevékenységére is kiterjeszti. Szűkebb (belső működés) és tágabb (ügyfélkör, befektetések, kihelyezések stb.) értelemben vizsgálja a bankok felelősségét a legfontosabb stakeholderrel, a környezettel kapcsolatban.

Az „ethical banking” kifejezést igen nehéz magyarra fordítani. Ha etikus banktevékenységként fordítjuk, könnyen félreértést, sőt sértődést okozhatunk, hiszen minden banknál léteznek bizonyos mindenki által betartandó etikai normák. Ezeket az elveket jogszabályokban, illetve nemzetközi banki egyezményekben fektették le és főleg az ügyfelekkel, alkalmazottakkal való kapcsolatot szabályozzák. Ezt a fogalmat azonban a magyar „banketika” kifejezés fedi, és most nem erről szándékozunk szólni.

Ugyanakkor még angolul sem nyert teljesen polgárjogot az „ethical banking” kifejezés. Ed Stapleton ironikusan azt írja, ha ezt említi, mindig nevetést vált ki, sőt „a bankárok azt hiszik, az etika (Ethics) London egyik É-K-i kerülete.”¹ Mégis néhány nyugat-európai intézmény – például a Triodos vagy a Co-operative Bank – úgy hirdeti magát, mint „ethical bank”, tehát etika-orientált bank.

Ahhoz, hogy a könnyebbség kedvéért a továbbiakban a magyar terminust használhassuk, pontosan definiálni kell, mit értünk a fogalom alatt.

Először definiáljuk az egyszerűbb, a második részt:

„A bank olyan üzem, amely saját számlájára hivatászerűen vesz igénybe, illetve nyújt hitelt és amelyet sajátos gazdasági szervezete pénz alkotására is alkalmassá tesz”.² Bár ez a definíció sem teljesen tökéletes – hiszen még Szász Antal szerint sem születhet teljesen jó meghatározás – a legfontosabb kereskedelmi banki funkciók ellátását tartalmazza (fizetési forgalom lebonyolítása, betétgyűjtés, hitelnyújtás, pénzteremtés), ezért elfogadható.

Az etika-orientált fogalom definiálása már nehezebb, hosszabb feladat. A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint etikus, ami erkölcsön alapuló, erkölcsös, az erkölcs pedig „valami magatartását irányító, annak megítélését segítő, társadalmilag helyesnek tekintett szabályok összessége.”³

Valójában a társadalom minden tagjának van egy elképzelése arról, mi helyes, mi etikus, több ezer éves általánosan elfogadott normarendszerek léteznek (például a Tízparancsolat), mégis ha a gazdaság etikai felelősségéről beszélünk, még ma is megrökönyödést válthatunk ki.

Milton Friedman szerint etikai elveinket, megfontolásainkat a piacon kívül kell hagynunk, hogy a pénz szabadon áramolhasson a kereslet-kínálat törvényeinek megfelelően.⁴ Ám ha a mainstream ezt figyelmen kívül is hagyja, mindenképp léteznek bizonyos etikai normák az üzleti életben.

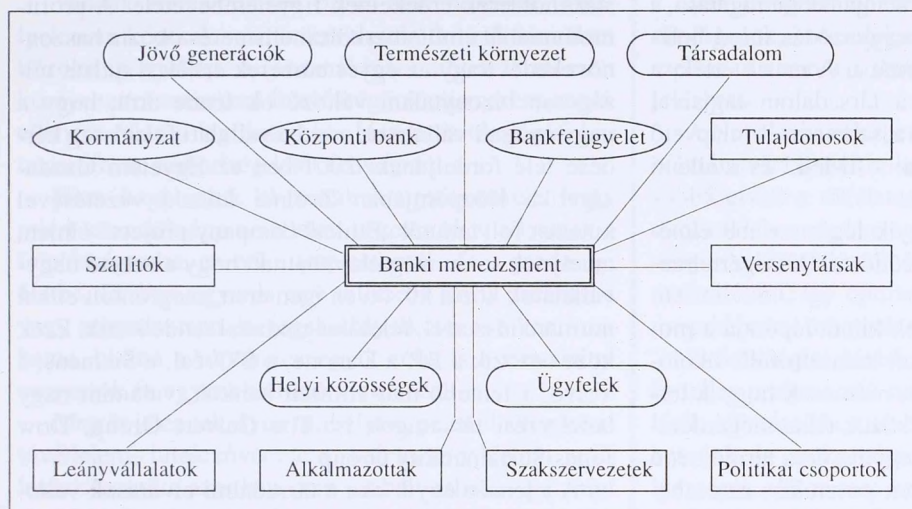
A gazdaságetika emberképe, mely szerint az emberi cselekvés ko-determinált mind hasznossági, mind pedig etikai megfontolások szerepet játszanak benne, minden bizonnyal közelebb áll a valósághoz, mint az önérdékkövető, hasznosság-maximalizáló homo oeconomicus.

Pruzan és Thyssen⁵ tanulmánya szerint etikus az a döntés, amelyet a döntés által befolyásolt érdekelték racionálisan elfogadnak. A gazdaságban az etika fogalmának meghatározásához tehát ismernünk kell a döntések által befolyásolt érdekeltet.

Freeman⁶ fogalma szerint stakeholder (érintett) minden olyan csoport vagy egyén, aki befolyásolhatja

Egy bank stakeholdertérképe

a szervezet célmegvalósítását vagy érintve van abban. A stakeholdertérkép felvázolásával pontosan megtudhatjuk, kik felé tartozik erkölcsi felelősséggel egy vállalat – jelen dolgozatban egy bank. (1. ábra)

Etikai érték így az, amit nyílt dialógusban releváns értéknek fogadnak el, s az érintettek magukénak valának.

Az etika-orientált bankok – mint az az esettanulmányokból majd kitűnik – többé-kevésbé az összes stakeholdercsoporttal kapcsolatban megfogalmazzák etikai normáikat, a két legfontosabb elv azonban amire lecsúszhatjuk, amelyben összefoglalhatjuk az „etikust”, az etika-orientált fogalom magyarázatát a következő:

1. Ökológiai alapelv: olyan tevékenységek végzése, illetve bank esetén főként finanszírozása, amelyek természeti, ökológiai megőrzést, helyreállítást szolgálnak (conserving and restoring).
2. Társadalmi alapelv: olyan tevékenységek végzése, finanszírozása, amelyek a stakeholderk pozitív szabadságát, képességeit, lehetőségeit növelik (enabling).

A cikk további részében tehát az etika-orientált bank kifejezés alatt az etika-orientált tevékenységet folytató, ezeket az elveket valló kereskedelmi bankokat értjük, amit az angol szakirodalom „ethical bank” fogalmának feleltetünk meg.

Etika a gazdaságban

Az etika jelenléte az emberi kapcsolatokban megkérdőjelezhetetlen. Mások – közvetlen környezetünk, rokonaink – érdekeinek figyelembevétele, sőt egy enél általánosabb, szélesebb körű társadalmi elköte-

1. ábra lezettség a civilizált társadalmak egyik alapköve. Az emberi jogok tiszteletben tartása alkotmányos kötelezettségünk. A hagyományos közgazdaságtan elvein alapuló gazdasági gondolkodásból legtöbbször mégis kizárjuk az etikai megfontolásokat, ezek megjelenése a modern gazdasági gondolkodásban viszonylag új folyamat.

A neoklasszikus elmélet durván leegyszerűsíti a társadalmi cserét, a gazdasági folyamatokat. Mivel pusztán a monetizált tevékenységekkel törődik, figyelmen

kívül hagyja a pénz nélkül folyó gazdasági tevékenységeket.⁷

A Polányi Károly⁸ által felvázolt szubsztantív gazdaságértelmezés azonban megragadja a gazdaság egyéb formáit is. Polányi meghatározása szerint a gazdálkodás „az ember és a környezet közötti kölcsönhatás intézményesített folyamata, amely a szükséglet-kielégítő anyagi eszközökkel való folyamatos ellátást biztosítja.”⁹ „Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet” című művében hangsúlyozza, a gazdasági rendszerek általában be vannak ágyazva a társadalmi viszonyok közé, továbbá hogy a gazdaság, a termelés eredeténél fogva nem volt nyereségorientált, hanem a szükséglet-kielégítést szolgálta. Ez alapján bírálja a smith-i hagyományos ökonómiát, amely a piac mindenhatóságára, láthatatlan szabályozó erejére építi rendszerét.

Az árucseré mellett gazdálkodási sémaként nevezi meg a reciprocitást és a redisztribúciót is, ezzel árnyaltabb, valóságghűbb piacot vázol fel. Ebbe a felfogásba lényegesen könnyebb bevinnünk az etikai megfontolásokat, Polányi is olyan gazdaságot tartott kívánatosnak, amely beágyazódik abba az ökológiai, társadalmi kontextusba, amelyben működik.

A hagyományos közgazdaságtan szemlélete tarthatatlan, hisz a pars pro toto (rész az egész helyett) hibájába esik, ezáltal megoldásai a rendszer egészére nézve károsak. A csupán a materiális fogyasztásra való koncentráció tárgyfüggőséghez, az életminőség romlásához vezet, lerontva a természeti környezetet és az emberek pszichológiai állapotát. Ennek megfelelően a GDP növekedése nem tükrözi a gazdaság valós fejlődésének irányát és nagyságát.

„Az alternatív ökonómia alapvető értékválasztása az ökológizáció és a humanizáció kettőse.”¹⁰ Az ökoszisztémák megőrzése, regenerációjának támogatása, a természeti környezetbe való beágyazódás mind beletartozik az ökológizáció fogalmába. A másik érték, a humanizáció hasonlót jelent a társadalom tagjaival kapcsolatban, jelentése, hogy a szervezetek alapvető feladata az emberek szolgálata, testi-lelki és szellemi fejlődésük segítése.

Az alternatív ökonómia egyik legfontosabb elmélete a Hans Jonas nevéhez fűződő felelősségértelmezés.¹¹

Jonas felelősség-elméletének kiindulópontja a modern technika hatására kialakult katasztrofális ökológiai állapot. Azt hangsúlyozza, nem csak hogy a természet is egy a stakeholderek közül, tehát megérdemli, hogy érdekeit figyelembe vegyük, de a természet a legfontosabb stakeholder, hiszen pusztulása az emberiség pusztulását is magával hozza. Bár a modern piacgazdaságban alapvető hiedelem, hogy az ember uralodik a természet erőin, a felfogás hamis volta egyre inkább láthatóvá válik. Sorozatos katasztrófák mutatják, minden büszkesége ellenére milyen tehetetlen az ember, ha a természet „visszaüt”.

Jonas etikájának nagy újítása, hogy a természetre is kiterjeszti az addig csak ember-ember kapcsolatokra irányuló etikai normákat. Az etika mindezidáig antropocentrikus volt, a nem-emberi világgal való kapcsolatot neutrálisnak tekintette. A felelősség új dimenziójának megjelenését a technológia fejlődése, a környezeti beavatkozások irreverzibilis jellege és kumulatív karaktere hozta. A környezetre való gazdasági hatások miatt az önmagában vett célok, önértékű létezők világát ki kell terjeszteni a természetre is, az iránta való felelősséget, gondoskodást bele kell foglalnunk az emberek kötelességeibe, a magatartást befolyásoló normákba.

Jonas szerint a felelősség alapelve: „Cselekedj úgy, hogy cselekvésed hatásai mindenkor összeegyeztethetők legyenek az emberi élet fennmaradásával a Földön!”

Másképpen: „Cselekedj úgy, hogy cselekvésed hatásai ne veszélyeztessék az élet jövőbeni fennmaradását!”

Vezetés, döntéshozatal és vállalati felelősség

A gazdaságetika sarkalatos pontja a gazdasági szervezetek felelősségének kérdése. A gazdasági szervezeteiktől elvárható az erkölcsi felelősség, ezt Goodpaster és Matthews „Lehet-e a vállalatnak lelkiismerete?” című tanulmányukban pontosan igazolják.¹²

Fontos kérdés azonban az is, miért lényeges, sőt egyre inkább elengedhetetlen a vállalatok számára is a stakeholderek érdekeinek figyelembevétele. A profitmotívumnál említett erkölcsi elismerés okozta haszonnövekedés vagy az egyes emberek erkölcsi tudata túlságosan bizonytalan, változó ok lenne arra, hogy a nagy nyugati vállalatok mind a vállalati felelősség kérdése felé forduljanak. 2001-ben az Egyetem Gazdaságetika Központjában Zsolnai László vezetésével kutatást folytattunk „Ethical company project” címen, amelynek során megállapíthattuk, hogy a vezető nagyvállalatok közül kb. ötven igen érett, megfontolt etikai normarendszerrel, felelősségtudattal rendelkezik. Ezek közé tartozik a BP, a Danone, a L'Oréal, a Siemens, a Volvo, a fentebb már említett bankok, valamint nagy befektetési társaságok is: The Calvert Group, Dow Jones Sustainability Group.

A jelenség egyik oka a társadalmi elvárások változása, a civiltársadalom megerősödése. Az életszínvonal emelkedésével, a szabadidő arányának növekedésével az emberek egyre inkább foglalkozni kezdtek a számukra külsőnek számító gondokkal is.

Így kerültek napirendre a társadalmi egyenlőtlenség kezelésének modern megoldásai (alapítványok, civilszerveződések), valamint a környezetvédelem. A fogyasztói igények minél teljesebb kielégítéséért folytatott harcban fontos fegyver lett az etikai elvek tiszteltetben tartása. A pragmatikus, üzleti okok azonban önmagukban nem eredményeznének egy morális önarcképet, legfeljebb image-építési eszközt.

Nem elég azonban becsületesnek látszani, annak is kell lenni, különben az elvekkel ellentétes tevékenység előbb-utóbb a fogyasztónak, a piacnak, az összes stakeholdernek feltűnik. A hosszú távú siker záloga, hogy valódi meggyőződés alapozza meg a cselekvést, és ebből adódjon a becsületesség kommunikációja is az image-építésben.

Megállapíthatjuk, hogy nem elég az etikai preferenciákkal rendelkező fogyasztó – hiszen ő rövid távon csak a becsületes image kialakítását tudná kikényszeríteni – ilyen preferenciákkal kell rendelkezni a munkaerőnek, sőt magának a vállalatvezetésnek is. És bár a mainstream közgazdaságtan álláspontja szerint az etikai motívumok gazdasági döntésekbe való bevittele nem racionális, néhány vezető vállalat már észrevette, hogy ez a hosszú távú siker kulcsa. A fogyasztók hamis image-dzsel bombázása ideig-óráig sikeres lehet, de hosszú távon a fogyasztói preferenciákkal ellentétes tevékenység rontja a jövedelmezőséget.

Természetesen nemcsak a fogyasztók részéről jelentkezik etikai elvárások, a civil szerveződések minden stakeholdercsoportra jellemző. Minél erősebb a

szervezettség, az érdekkifejező-képesség, annál nehezebb az érdekeket megsérteni.

Vannak természetesen olyan stakeholderek, amelyek nem képesek számunkra tisztán érthető formában közölni igényeiket. A Jonasnál már említett természeti környezettel szembeni felelősségünk elismerése ennek ellenére talán a legfontosabb, hiszen az ökológiai katasztrófa az emberiség létét fenyegeti.

Nem hagyhatjuk el annak hangsúlyozását, hogy miért tekintjük épp a vállalati vezetés fő feladatának a felelősségtudat, az etika implementálását a gazdasági életbe. Elvben ugyanis egy teljesebb körű nemzeti vagy szupranemzeti jogszabályalkotás is sikert hozhatna, hiszen a törvények egyik célja is a társadalmi csoportok és egyének érdekeinek védelme.

Meg is jelennek ilyen szabályok, például a fogyasztóvédelem, hitelezővédelem, befektetővédelem területén. Az etika azonban nem szabályozható úgy, mint általános jogok vagy kötelezettségek rendszere, hiszen mások érdekeinek figyelembevételéről szól cselekvéseinkben. Márpedig ezek az érdekek szituációtól függően változhatnak, így tiszteltetben tartásuk csak általánosságban lenne szabályozható. Ez a környezetvédelem esetén még nagyjából elképzelhető, de a társadalom sokrétű érdekrendszere miatt máshol nem igen kivitelezhető. Az etikussal viselkedés emberekkel való párbeszédet feltételez, vagy legalább azt, hogy meghalljuk, megértjük a mások hangját. Ez sokkal nagyobb érzékenységet kíván, mint ami törvényileg szabályozható lenne. Az egyes ember, egyes szervezet belső indíttatása nélkül ráadásul a még oly jó törvény is betöltetlenül maradna. A változásnak tehát alulról, az egyéni álláspont megváltozásával kell indulnia, máskülönben alapvető reform nem várható.

További nehézség, hogy az etikussal magatartás a megszokott közgazdasági modelleknél nehezebben formalizálható. A tudományos, analitikus vizsgálódással tökéletesíthető profitmaximalizálás mellett a képzelőerőt kívánó, érzelmeken alapuló etikussal, felelősségteljes magatartással így nehéznek, bonyolultnak tűnhet.

A modern piacgazdaságok alapvető sajátossága, hogy a hatékonyság növelése érdekében a gazdasági szereplők szervezetekbe tömörülnek. Ennek megfelelően a gazdasági döntések fő fórumai is a szervezetek, és mivel a döntések hatnak a stakeholderekre, vizsgálatra szorul maga a döntési folyamat is.¹³

A hagyományos közgazdaságtan döntéshozatali felfogását a racionális döntések modellje írja le. A modell egyrészt feltételezi, hogy a döntéshozó maximalizálja saját hasznosságát függvényét, másrészt alapvető és egyetlen preferenciának az önérték követését tartja. A formális modell ráadásul tökéletes informáltságot is

felételez, ez teszi teljessé a homo oeconomicusról alkotott képet.

Való világbeli tapasztalataink alapján, de híres pszichológusok, szociológusok, közgazdászok véleménye szerint is a modell szinte minden pontján megkérdőjelezhető.

A Nobel-díjas Herbert A. Simon például a döntéshozóktól elvárt kognitív képességeket tartja túlzónak, továbbá elveti a tökéletes informáltság feltevését. Ezen okokból – ha még lenne is jól definiált hasznosság függvény – a döntéshozók képtelenek a hasznosság maximalizálására, így optimális helyett csak kielégítően jó megoldásokat érhetnek el (korlátozott racionalitás).¹⁴

Pszichológiai kísérletek bizonyítják, hogy tranzitív és teljes preferenciák nem léteznek, az emberek rövidlátók, döntéseikben tévednek. Ráadásul, ha még feltehetnénk is a konzisztens preferencia-kinyilvánítás igazságát, akkor sem helyettesíthetjük az egyéni, mindenkinél eltérő preferenciákat az önértékkövetéssel. Amartya Sen szerint „a racionalitás önérték-központú értelmezése nem tükrözi az emberi döntéshozatal komplex motivációját, hiszen az önérték mellett – a legtöbb esetben – a kötelesség, a lojalitás és a jóakarat is szerepet játszik a gazdasági döntések meghozatalában.”¹⁵

Már David Hume¹⁶ is megkülönböztetett meggyőződés-vezérelt, érdek-vezérelt és érzelem-vezérelt emberi cselekvéseket. Ugyanígy Jane Mansbridge is háromágú, komplex motivációs sémát vázolt fel, amikor az egymásra visszavezethetetlen kötelesség, önérték és szeretet hármásával magyarázza az emberi döntéseket. Mint már említettük igen nehezen lenne magyarázható, hogy a magánéletünkben e motiváció-hármas által vezérelt egyének a gazdasági szervezetekben kifejtett tevékenységük során pusztán önértékkövetésre redukálnák cselekvéseik motívumait.

A racionalitás azonban – egy letisztázott, új értelemben – továbbra is fontos összetevője a döntéseknek mind egyéni, mind szervezeti szinten. Goodpaster és mestere, Frankena szerint ugyanis a felelős döntéshozatal két lényegi összetevője a racionalitás és a respektus¹⁸, amelyek megfeleltethetők Hume érdek- és érzelemvezérelt motívumainak. A modellben a racionalitás – a homo oeconomicus felfogással ellentétben – procedurális jellegű, azaz folyamatorientált, ugyanúgy, mint Simonnál, tehát nem írható le egy statikus, függvény-szerű kapcsolat segítségével. A racionalitás a következő jellemzők együttes jelenlétét jelenti:

- (1.) az érzelmi elfogódottság hiánya,
- (2.) a szándékok és a célok tisztázása,
- (3.) az alternatívák és a következmények gondos feltérképezése,
- (4.) figyelem a döntés megvalósítására.¹⁹

Láthatóan a racionalitás ilyen értelmezésének semmi köze az önértékkövetéshez, helyette a körülmények, következmények hideg fejvel való átgondolását, értékelését követeli meg, valamint az egész implementáció alatti éberséget (tudatosság, figyelem, mérlegelés).

A felelősség másik összetevője Goodpaster szerint a respektus, amely a döntéseink másokra való hatásainak figyelembevételét, a másokkal való törődést jelenti (Kant megfogalmazása szerint mások önértékű létezőkként való kezelését). Közel áll ez a fogalom az altruizmushoz, ami a mások jólétét önmagában vett célnak tekintő döntéshozatalt és cselekvést fedí le.

Létezik azonban egy hiányossága a racionalitás + respektus modellnek, nevezetesen az, hogy a felelősség e modellje alapvetően következményelvű, tehát a cselekvéseket, döntéseket való világbeli következményei alapján kívánja megítélni. A következmények számbavétele ugyanakkor komplex döntési helyzetekben nehézkes, sőt néha lehetetlen a korlátozott informáltság miatt.

Gondot jelenthetnek például az olyan esetek, amelyekben a döntés egyéni szinten pusztán marginális hatást gyakorol az érintettekre, ám a több hasonló döntés kumulatív hatása már felmérhetetlen károkat okoz (pl. Hardin-féle közlegelők tragédiája).

Másodszorban nehezítik a helyzetet a bizonytalan hatások is, amelyekkel a valószínűségek ismeretének hiányában lehetetlen számolni.

Végül meg kell említeni, hogy döntéseink időben távoli következményekkel járhatnak, így a döntés katasztrofális helyzeteket idézhet elő – legfőképpen a természeti környezetben és a jövő generációk jólétében.

A döntési csapdahelyzetek megoldását a deontologikus etika képviselői szerint a normakövetés jelenti. A deontológia lényegileg azt jelenti, hogy a cselekvés helyes vagy helytelen voltát nem a következményei mutatják, hanem hogy megfelel-e a fennálló etikai alapelveknek, normáknak.

Zsolnai László kiterjesztése alapján a modellben helyet kell, hogy kapjanak az etikai normák is, azért, hogy elkerüljük a döntési csapdahelyzeteket. „A felelős döntéshozó tehát olyan döntéseket hoz, amelyek egyidejűleg igyekeznek megfelelni a szóban fogó etikai normáknak, elősegítik a döntéshozói célok megvalósítását, és egyben tekintettel vannak az érintettek szükségleteire és érdekeire is.”²⁰

Normakövetés + célracionalitás + respektus

A normakövetés behozatala a modellbe megfelel a Mansbridge- és Hume-féle harmadik motívumnak, a

kötelességnek, illetve a meggyőződés-vezérelt cselekvésnek, így összeáll az emberi döntéshozatal komplex motivációs rendszere.

A vállalatvezetéstől a társadalom elvárásai és szükségletei is az etika, a felelősség iránti fogékonyságot kívánják meg. A menedzser ma már nemcsak a részvényesek érdekeinek érvényesüléséért felelős, nemcsak a tranzakciós költségek csökkenése érdekében megbízott ügynök többé. A trusteeship-elmélet szerint az összes rábízott eszközt, értéket hivatott hosszú távon megőrizni, mégpedig több dimenziós érdektérben mozogva. A menedzser az értékek teljes körű gondviselője, így teljesítményének mérése sem történhet csupán a profit alapján, hanem több dimenziós értékelés eredménye.

A makroszintű problémák – a környezet állapota, a szegénység, a strukturális munkanélküliség, a már az iskolától kezdődő esélyegyenlőtlenség – csak az üzleti vállalkozások és vezetőik aktív közreműködésével, sőt élenjárásával oldhatók meg. Jelenleg ennek a gondolatnak az elterjedtsége még nem széles körű, de szükségessége egyre inkább látható. A már említett ketősség, az egyéni etikai elvek és a szervezeti célok közti feszültség rontja a munkamorált, amely hosszú távon kihat a profitmaximalizálásra is. Még a legjobb vállalatok is szenvednek a bizalom apadásától és a létjogosultságukat megkérdőjelező, szaporodó kihívásoktól. A munkahely iránti hűség csökkent, az alkalmazottak iránti bizalmatlanság elmélyült. A társadalom még némi cinizmussal fogadja a nagyvállalatok etikai törekvéseit, hiszen az elmúlt évtizedekben – sőt valljuk be nagy általánosságban napjainkban is – épp ellenkező előjelű magatartást mutattak.²¹

Etika-orientált banktevékenység²²

Mint láttuk, a fenntarthatóan fejlődő, etikus vállalatoknak hosszú távú stratégiai gondolkodásra, az összes érintett érdekeinek figyelembevételére kell törekedni a döntéshozatalban. Ezek közül kiemelném a természeti környezetet, mint az összes többi stakeholder élettereként szereplő elsőszámú stakeholdert. Választásom nem önkényes, épp az élettér funkció miatt, de magyarázza az is, hogy a jelenleg működő etika-orientált bankok is különleges szerepet szánnak a környezetnek.

Néhány vállalat jövője ténylegesen függ az elérhető természeti erőforrásoktól, illetve a visszaforgatási lehetőségektől, az újra-befektetéstől, ám nemcsak a feldolgozóiparban fontos a környezettudatosság.

A bankszektor alapvetően máshogy és lassabb tempóban válaszol az új kihívásra, mint más iparágak. A környezettel szembeni felelősség gondolata nyugaton

már a 70-es évek óta jelen van, ám a bankok relatív környezetbarát üzemnek gondolják magukat – ami az emissziót, szennyezést tekintve igaz is. Ha azonban az ügyfelek által generált környezeti kockázatot is figyeljük, a bankok helyzete, környezetbarátságuk már nagyban megkérdőjelezhető. Továbbmenve, a más területeken figyelembe vett megnövekedett felelősség – amit többek között a nagy adósságállomány miatti magas tőkekövetelmény és a szigorú felügyelet mutat – ezen a téren is vonatkozik rájuk. Ennek ellenére egy empirikus felmérés szerint alig több mint tíz éve, 1990-ben az európai bankok nem vizsgálták sem saját, sem ügyfeleik környezetre való hatását.

Mára a helyzet sokat változott. A környezetvédelmi mozgalmaknak, az egyre tájékozottabb közvéleménynek, üzleti életnek köszönhetően a bankéletben is új kockázatok és lehetőségek jelentek meg a természeti környezettel kapcsolatban. A kockázati oldalon a legnagyobb változást az amerikai „Comprehensive Environmental Response, Compensation and Liability Act” (széles körű környezetvédelmi felelősség, kompenzáció és kötelezettség törvény) hozta 1980-ban, amely kimondja, hogy a bankokat közvetlen felelősség terheli ügyfeleik szennyező magatartásáért, és a helyreállítási költségek megfizetésére kötelezhetőek. Ennek köszönhetően az amerikai bankok dolgoztak ki először környezeti politikákat, különös tekintettel a hitelkockázatok növekedésére. Az európai bankok – híján a hasonló törvényi kényszerítésnek – csak a 90-es évek közepén kezdték el kidolgozni a hasonló politikákat, kevéssé kockázatkezelésként, inkább a piaci keresletre való válaszadásként, a termékdiverzifikáció részeként.

Ma mind a kockázat, mind az új lehetőségek oldaláról a környezetvédelem erősen hat a banki politikákra. Egy 1995-ös amerikai empirikus felmérés szerint a bankok 80%-a vette figyelembe valamilyen formában a környezeti kockázatokat. 1997-re megállapítható, hogy sok bank állított föl környezeti osztályt és fejlesztett ki a környezetvédelmet támogató pénzügyi konstrukciókat. Még Ázsiában, Dél-Amerikában és Kelet-Európában is történt némi változás, a környezeti gondolat megjelent, igaz, hogy főleg a multilaterális fejlesztési bankoknak köszönhetően.

A fenntartható fejlődésben a bankok szerepe – épp a gazdaságban betöltött közvetítő szerepük miatt – óriási. A bankok lejárát, méret, földrajzi elhelyezkedés és kockázat szempontjából transzformálják a pénzt, és rendkívül fontos hatással vannak a nemzetek fejlődésére. Ez a hatás egyben kvantitatív és kvalitatív is, befolyásolja a gazdasági fejlődés nagyságát és irányát, hisz a banki tevékenység katalizálja és szabályozza a gazdasági szereplők tevékenységét.

A pénzügyi piacok közvetítőként szerepelnek a gazdaságban a többlettel és hiánnyal rendelkező gazdasági szereplők között. Néhány országban tradicionálisan a bankok a pénzügyi piacok legfontosabb szereplői, a megtakarítások és beruházások közti összekötők. Európában, Japánban nem is várható ebben forradalmi változás, bár az angolszász típusú finanszírozás itt is kezd teret hódítani (dezintermediáció). Ennek hatására a kamatjövedelmek az élesedő versenyrel csökkennek, mára a bankok jövedelmének több, mint fele a jutalékokból származik.²³

Ez a folyamat két oldalról is hat az innovációkra, a fogyasztókért folytatott harc okozta megújulásra. Egyfelől egyre fontosabb lesz a befektetői banki tevékenység, aminek okán nő a bankok direkt hatása a gazdaságra, fokozottan felhívva a figyelmet társadalmi és környezeti felelősségükre. Másfelől nő a versenytársak száma, hisz már nemcsak a többi bankkal, de minden pénzügyi piacon megjelenő szereplővel számolni kell. A fogyasztók egyéni felelősségtudatának fejlődésével pedig nemcsak a kedvezőbb kamatokkal, de a morális prémiummal is hathatunk a fogyasztói döntésre.

Főleg a kockázati transzformáció miatt kell hangsúlyozni a bankok felelősségét. Ettől a szervezettől nemcsak az egyéni felelősségi szint akceptálása várható el, hanem ennél magasabb szint is megkövetelendő. Kialakult és hatékonyan működő kockázatkezelési rendszerüknek köszönhetően ugyanis komparatív információelőnyük van, amivel csökkenthetik a gazdasági szereplők információs aszimmetriáját. Ezért természetesen plusz jutalékot kérhetnek, amit azonban a környezeti felelősségtudattal, etikai értékekkel rendelkező fogyasztó meg is fog fizetni cserébe azért, hogy preferenciáinak megfelelő helyre megy a pénze. Az összességében eredményül kapott kevesebb hozam elfogadása akár a hagyományos kockázat-hozam terminussal is megmagyarázható, hiszen a preferenciáknak megfelelő magas minőségű portfólió kevesebb környezeti kockázatot hordoz, csökkentve ezzel az elvárt hozamot. Ez azt jelentheti, hogy a környezeti kockázatok internalizálhatók a piaci árakba. Tudnunk kell azonban, hogy az etikai, környezeti értékeknek általában nem létezik pénzben kifejezhető áruk, így nem egyszerű őket az árba foglalni.

Mégis, intuíció alapján a bankok a fenntartható fejlődés gátlói lennének, hiszen egyfelől preferálják a rövid lejáratú kihelyezéseket, másfelől a társadalmi, környezeti pozitív mellékhatású projektek rövid távon költségesebbek, így alacsonyabb pénzügyi megtérülést hoznak, a pénzügyi piacok szereplői pedig szokás szerint a magasabb hozamokat részesítik előnyben.

Ránézésre tehát a fenntarthatóság kritériumának megfelelő befektetés nem lehet vonzó a jelenlegi finansziális közvetítőknek. A mainstream elmélet – amely figyelmen kívül hagyja az etikai értékeket, preferenciákat – valóban kizárja az ilyen beruházások finanszírozásának lehetőségét, hiszen a szűken vett profitmaximálás kritériumának rövid távon ellentmond.

Ám a környezet egyre romló állapota, a stakeholderek növekvő érdekérvényesítő ereje megkérdőjelezi a széles körben elfogadott profitmaximálást, a teljesen pénzre redukálható, homogénné tehető értékek rendszerét. Ráadásul láthattuk, hogy nem igazolható a mainstream állítása, miszerint az etikai elvek figyelembe vétele negatív hatást eredményezne a profit oldalon. Ezt bizonyítja a gyakorlat is, az etika-orientált bankok, befektetési alapok amerikai és nyugat-európai sikere.

A bankok környezeti hatásai

A bankok kétféleképpen hatnak a természeti környezetre, ezáltal a gazdasági fejlődés fenntarthatóságára. Egyfelől közvetlen hatást fejtenek ki a működésük során fellépő energia és egyéb erőforrás felhasználása által (direkt hatás). Ez a hatás – bár intuitíve nem tűnik számottevőnek – jelentős lehet az áram-, de legfőképpen a papírfelhasználás terén. Nagyságrendekkel nagyobb azonban a bankok már említett közvetett környezeti hatása, amely az általuk finanszírozott projektekből, vállalkozásokból ered (indirekt hatás).

Direkt hatását tekintve a bank relatíve tiszta üzemnek tekinthető. A szektor energia-, víz- és papírfelhasználása messze alulmarad más gazdasági ágakénak. Mégis, méretéből következően a bankszektor saját környezeti hatása sem elhanyagolható. Ennek megfelelően a bankok potenciális energia-megtakarítása óriási. Ráadásul – ahogy például a Rabobank napenergia-innovációja bizonyítja – ezek a megtakarítások a költséghatékonyságot is növelik, ezáltal összekötődni látszik a szabályozók, a környezet és a bankok érdeke. Gondoljunk például az egyre nagyobb mennyiségben kibocsátott hitelkártyákra. Ezek a rendszeres cserék után használhatatlanná válnak, súlyos költségeket mérve mind a bankra, mind az ügyfélre és veszélyeztetve a környezetet. A Co-operative Bank 1997-ben bevezetett biológiai úton lebomló kártyája minimálisra csökkenti ezt a kockázatot. Bár ez önmagában nem látszik nagy változásnak, belátható, hogy több ezer, több millió kártya esetén az innováció hatása szignifikáns.

A működésből adódó negatív hatások csökkentésére még csak öt-hat éve irányulnak igazi erőfeszítések,

így hatásosságuk megfelelő adatok hiányában még nem mérhető egyértelműen. Ráadásul még nem alakultak ki a standard mérési módszerek, így nem is igazán összehasonlíthatók az egyes bankok, országok saját adatai. Abban sincs még konszenzus, hogy a kormányzatok törvényekkel ösztökéljék a bankokat az öko-hatékonyságra, vagy csak információkkal segítsék a költséghatékony környezetpolitika kialakítását.

Az indirekt hatás a bankok termékeiből következik. Természetesen a pénzügyi konstrukciók önmaguk nem szennyeznek, de a rajtuk keresztül a bankkal üzleti kapcsolatba kerülő ügyfelek, vállalatok annál inkább. Hagyományosan a bankok inkább csak pénzügyi célok érdekében befolyásolják a hitelfelvevő vállalat működését. Nagy dilemma számukra – főleg az éleződő verseny és a szűkös kihelyezési lehetőségek miatt –, hogy merjenek-e betekintést követelni a vállalati ügymenetbe, különös tekintettel annak ökológiai hatásaira.

Akármennyire is ügyfélelrettentő lehet ez a hitelezési oldalon, a befektetői oldal preferenciáira, az ökológiai állapotra, a javuló környezetvédelmi törvényekre válaszul a bankok kénytelenek elismerni környezeti felelősségüket, ezt mutatják a különböző befektetői preferenciákhoz idomuló betéti konstrukciók, és a szigorodó hitelezési szabályzatok is.

További gondot jelent azonban, hogy az etikai megfontolásokat nehezebben határozhatjuk meg matematikai formulákkal, mint a pusztán pénzügyieket, így nem könnyű behatárolni, meddig és milyen mértékben felelős a bank ügyfelei tevékenységéért.

Fontos hangsúlyozni a direkt és indirekt hatások közti kölcsönhatást, szinergiát. Egy bank sem várhat el potenciális ügyfeleitől kiemelkedő környezettudatosságot, ha nem tud példát mutatni nekik ebben. Ugyanakkor a környezetileg felelős vállalkozások a bankok belső működési hatásait is figyelni fogják a bankválasztásnál, ezzel ösztönözve a bankokat az öko-hatékonyságra.

A bankok természetesen az összes többi stakeholderre is hatnak közvetlenül és közvetve is, hasonlóan, mint a természeti környezetre. Saját belső működésük főleg az alkalmazottak, részvényesek és vezető testületek érdekköreire hat, míg az ügyfelek által kifejtett hatások élvezői, avagy elszennvedői a kormányzat, a fogyasztók, a társadalom és a többi külső érintett. Az első részben felrajzolt stakeholdertérkép minden szereplőjére kiterjedő figyelem kezdeti nagy beruházásokat igényelhet, de végső soron ugyanúgy költséghatékonysághoz vezethet, mint a már kifejtett, természeti környezettel kapcsolatos példában.

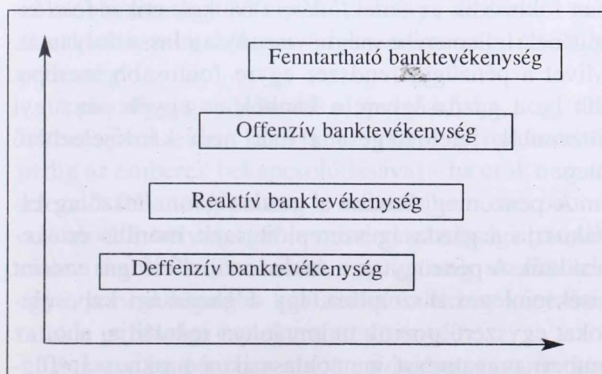
A fenntarthatóság szintjei

Látnunk kell, hogy a bankok a tíz évvel ezelőtti, a profitmaximalizálás elméletének talaján álló működésből csak fokozatos átalakulással juthatnak el egy etikailag elfogadható, a fenntarthatóság elvének megfelelő működésmódra. Főleg a nagyobb bankoknál, a kihelyezési késztetés miatt nem lehet tökéletesen szelektálni a potenciális ügyfeleket, akiknek nagyobb százaléka még nem nézett szembe szervezeti felelősségével. Az etika és gazdaság szoros összekapcsolódásának gondolata – bár Adam Smith-ig bezárólag jelen volt a gazdasági gondolkodásban – még csak két-három évtizedes újdonság, épp ezért a vállalkozások többsége még talán nem is hallott arról, hogy tevékenysége során miként felelős a környezetért. A gazdasági iskolákból – ahol főleg a mainstream irányzat álláspontját tanítják, különösen a rövidebb képzéseken – kikerülve a vállalati vezetők legfeljebb arra jönnek rá, hogy a közvetlenül érintett alkalmazottakkal, üzleti partnerekkel megéri hosszú távú, bizalmi kapcsolatot kiépíteni, de figyelmen kívül hagyják a szélesebb körben vett érintetteket. Ennek megfelelően a nagyobb bankok nem engedhetik meg maguknak, hogy csak a felelős kisebbséget finanszírozzák, elesve ezzel a jóvelelmüket biztosító kihelyezések zömétől. Az egész gazdasági gondolkodásnak változnia kell, hogy a bankok elérhessék az etikai fejlettség egy felső fokát, bár tagadhatatlan, hogy élenjáróként, példamutatóként kell szerepelniük a gazdasági élet szereplői előtt álló hosszú tanulási folyamatban.

A legfelsőbb két fokot így valószínűleg a kisebb szegmensekre, piaci résekre koncentráló niche játékosok, kisebb, speciális bankok fogják először elérni, a nagy bankok csak az egész gazdasági gondolkodás-, és működésmód változásával párhuzamosan terjeszthetik ki mind jobban ez irányú tevékenységüket. (2. ábra)

2. ábra

A bankok környezetvédelmi tevékenységének szintjei

Az első szint a deffenzív banktevékenység. Ezen a szinten a bank passzív a környezetvédelemben, sőt az is elképzelhető, hogy kifejezetten az új, érdekeit esetlegesen veszélyeztető környezetvédelmi törvények ellen van, ellenáll azok bevezetésének. A környezeti menedzsment elkerülendő költségként jelenik meg, így nem használják ki a belső energia-megtakarítások okozta költséghatékonyságot. Igazán jelentős bankok ezt az attitűdöt már nem engedhetik meg maguknak, bár egyes osztályokra – főleg az agresszívebb, befektetői banki részlegekre – jellemző lehet ez a hozzáállás.

A következő szint – amin a legtöbb mai bank áll – a reaktív, követő hozzáállás. Alapvetően különbözik az első szinttől, hiszen felismeri a környezetvédelemben rejlő lehetőségeket, a potenciális jóvedelmeket, kockázatokat és költségeket, és ezeket integrálja is napi működésébe. Ezek a bankok kihasználják a belső költséghatékonyságot, ám ügyfeleik etikai monitoringjára nem fordítanak figyelmet. Elismerik tehát közvetlen felelősségüket, de nem figyelnek – valószínűleg a kihelyezési kényszer és a potenciális kezdeti költségek miatt – az ügyfelek felelősségtudatára. Ez a felfogás arra épül, hogy minden gazdasági szereplő csak saját etikai preferenciáit hivatott érvényesíteni, más szereplő tevékenységébe nincs joga beleszólni.

A harmadik szint jelentése, hogy a bank már indirekt hatásaira is figyelemmel van. Igazából ez a szint tekinthető már etika-orientáltnak, hiszen a csak a saját működésből adódó hatások eltörpülnek a bank közvetett hatásai mellett. Ezek a pénzügyi közvetítők – befektetési alapok, kereskedelmi és befektetési bankok – fejlesztik ki és terítik a környezetbarát célú instrumentumokat, finanszírozzák a fenntartható fejlődést szolgáló projekteket. Ez az attitűd proaktív, kreatív és innovatív. A stakeholderekkel való kapcsolatban az új termékek segítségével keresik a mindkét fél számára kedvező – játékelméleti terminussal élve nyer-nyer – szituációkat, a közös érdekekre alapozva. Ez az álláspont már a gondolkodásmód nagymérvű átalakulását jelzi, egyetlen problémaként azt kell megemlíteni, hogy amíg nem kerül sor az összes externális költség internalizálására, az összes stakeholder érdekének figyelembevételével, a kintmaradtak számára kedvezőtlenül torzulhat a konszenzusos allokáció.

A negyedik szint a fenntartható fejlődés összes értékének a banki működésbe való integrálását kívánja meg. Ez a vállalati filozófia hajlandó vállalni a magasabb kockázatot, az alacsonyabb hozamot és a hosszabb visszafizetési időt, ha ez szolgálja a morális célok elérését. A fenntarthatóságra törekvő bankok nem feltétlenül a legmagasabb pénzügyi hozammal

kecsegtető beruházást választják, hanem a legmagasabb „fenntartható” hozamot, ezzel biztosítva a hosszú távú profitabilitást. Mint már említettük, sajnálatos módon a fenntartható, etikus finanszírozási és betételhelyezési lehetőség iránti társadalmi kereslet elégtelen ahhoz, hogy nagy bankok megengedhessék maguknak a negyedik szinten található attitűdöt, hiszen finanszírozhatatlanná válnának.

„Útmutató az etika-orientált bankká váláshoz”²⁴

Az angol Eiris Kutatási Alap 2001-ben „útmutatót” adott ki arról, mik azok az alapvető elemek, amelyek szükségesek az etika-orientált banktevékenység folytatásához. Az elveket már működő etika-orientált bankok, befektetési alapok és építési társaságok gyakorlata alapján fogalmazták meg. A kutatás célja az volt, hogy feltérképezzék e társaságok természeti és szociális felelősségét.

Ezzel egyfelől megkönnyítik a fogyasztók választását, másfelől segítséget nyújtanak más bankoknak is a változások elindításához.

Az elvek egy része mára standard eleme a megfontolt banki működésnek, más részük viszont – mint az etikai kérdések általában – törvényileg, általános szabályokkal nem írható elő, hisz kontextusfüggőek, belső értékek által vezéreltek.

A bankok belső szabályozásában egyre inkább szerepet kap az etikai politika, az etikai intézmények felállítása és az implementáláshoz szükséges etikai képzés az alkalmazottak részére.

Az Eiris által azonosított elvek a következők:

1. *A harmadik világ problémájának felkarolása*
A bankok részben leírják, részben prolongálják kedvezményesen nyújtott hiteleiket, ezzel segítve a fejlődő országok beruházásait, fejlesztési programjait. A fejlett világ ugyanis felelősséggel tartozik az elmaradott országok felé, ami nemzetközi redistribúciót kíván a pénzügyi források terén is.
2. *A fegyverkereskedelemmel összefüggő ügyletek kizárása a hitelezés köréből*
A bankok úgy döntöttek, nem kölcsönöznek olyanoknak, akik közvetlen kapcsolatban állnak a fegyverkereskedelemmel, illetve fegyvert biztosítanak az elnyomó rezsimeknek. Természetesen nem könnyű megállapítani, hogy egy-egy hitelfelvevő terméke hol kerül felhasználásra, de a bankok igyekeznek körültekintően eljárni ebben a kérdésben is.
3. *Az emberi jogok védelme, az elnyomó rezsimek elleni szankciók*
Ha egy emberi jogokat durván sértő állam ellen általános szankció él (ilyeneket például a Bank of

England ad ki, és az angol bankokra kötelező érvényű), a bankok nem léphetnek ezekkel kapcsolatba. Azonban a bankok ennek hiányában, saját hatáskörükben is dönthetnek úgy, hogy egyes országokat kizárnak a hitelezésből, ezzel gyakorolva nyomást az emberi jogok érvényesüléséhez.

4. *Környezeti értékek védelme*

A bankok – mint azt már előbb láthattuk – felelősek a saját erőforrás- felhasználásukért és szennyezőanyag-kibocsátásukért, valamint áttételesen ügyfeleik környezetre gyakorolt hatásáért is. Épp ezért az etika-orientált bankok informális szabályozóként ösztönzik és támogatják a fenntarthatóság kritériumának megfelelő projekteket, vállalkozásokat.

5. *Jótékonyág, a társadalmi szervezetek, szerveződések támogatása*

Bár a jótékonyág ma már széles körben elterjedt a vállalatoknál, az etika-orientált bankok kifejezett hangsúlyt helyeznek az alapítványok, civil szervezetek támogatására, fontos értéknek tekintve a humanizációt.

6. *A társadalmi és pénzügyi esélyegyenlőtlenség csökkentése*

A modern piacgazdaságban létezik, sőt sajnálatos módon növekszik is a hátrányos helyzetűek kirekesztése. Nagy gondot jelenthet például, hogy bizonyos jövedelmi szint alatt, vagy vidékről nehezebb elérni a banki szolgáltatásokat, míg a munkáltatók egyre inkább bankszámlára utalják a fizetéseket, sőt a segélyek folyósítása is nagy százalékban így történik. A bankok azzal segíthetik az emberek életét, ha egyfelől szélesebb körben hozzáférhetővé teszik szolgáltatásaikat, másfelől az elérhetési helyekről pontos, naprakész, mindenkihez eljutó információkat közölnek.

Konklúzió

Láthattuk, hogy az etika szerepe iránt a gazdaságban fokozódik az érdeklődés, a bankok etikai felelősségének felismerése mégis viszonylag lassú folyamat. Mivel a pénzügyi rendszer egyre fontosabb szerepet tölt be a gazdaságban, a bankok és egyéb pénzügyi közvetítők felelőssége ma már nem kérdőjelezhető meg.

A pénz megjelenése a gazdaságban látszólag elválasztja a gazdaság szereplőit saját morális értékeiktől. A pénzügytan a tradicionális felfogás szerint értékeslegesen diszciplína, így a gazdasági kapcsolatokat egyszerű pozitív tudománnyá redukálja, ahol az emberi magatartást a neoklasszikus hasznosság-füg-

gvény reprezentálja, kvantifikálható kapcsolatot teremtvé az elvárt hozam és kockázat között.²⁵

A matematikai, közgazdasági megközelítés morálisan neutrálisnak tűnik, ám ha közelebbről megvizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a pénzügyi-tudományos megközelítés csak egy a lehetséges normatív, gazdaságot jellemző modellek közül. Természetesen az egyéb válaszok is épp oly ideológia-vezéreltek, mint a „homo oeconomicus”, racionális gazdasági ember feltételezés, de látnunk kell, hogy létezhet a valóságot, a folyamatokat a neoklasszikus szemléletnél hitelesebben ábrázoló modell.

A bankok etikai felelősségének növekedése legfőképp azzal indokolható, hogy a verseny hatására a magánszektor tagadhatatlan kompetitív előnyhöz jutott a közszektorhoz képest, így nem hagyhatjuk pusztán az államra a társadalmi jólétről való gondoskodást, a méltányosság és igazságosság teljesülését. A magánszektor – amelynek egyik legfontosabb szereplője a bankszektor – kompetitív előnye feljogosítja, sőt kötelezi is arra, hogy ne hagyja külső erőkre a stakeholderek érdekeinek védelmét, ez pedig tarthatatlanná teszi a pénz neutralitásáról szóló feltevést. Ez annál is inkább igaz, mert nem felejtkezhetünk meg arról, hogy a pénzügyi szektor különleges központi szerepet tölt be a modern gazdaságban, pénzteremtési képessége okán gazdaságfinanszírozási befolyása meghatározó. A bankok feltételeikkel szabályozhatják az egyéb szereplők magatartását, versenyképességét, sőt áttételesen az összes stakeholder érdekérvényesítő erejét.

A modern piacgazdaság gerince a pénzügyi szektor, így ha általában elvárjuk a vállalatoktól az etikai felelősség vállalását, akkor a pénzügyi ágazat szereplőit sem hagyhatjuk meg a hagyományos szemlélet keretei között, sőt az áttételes hatások miatt az átlagosnál magasabb szintű etikai felelősségvállalást követelhetünk meg. Ez annál is inkább igaz, mert régen (az Adam Smith előtti időkben) a pénzügy, a gazdaságtudomány a többi társadalomtudományhoz kapcsolódott – hisz a gazdaság a társadalomba ágyazódott – és csak az utóbbi mintegy 250 év folyamán az ezektől való elszakadás, a látszólagos értéksemlenség, értéktünetlenség.

A pénzügyi gondolkodás alapvető hibája, hogy előfeltevéseivel előre kizárja az etikát a rendszerből, pedig az emberek bekapcsolódásával – ha csak nem tételezzük fel a több ponton is kritizált homo oeconomicus modell helyességét – minden gazdasági tranzakcióban helyet kap a morál, így igazság szerint nem egy-, hanem legalább kétdimenziós térben kéne mérnünk a gazdasági cselekvés eredményét.

A pusztán pénzben mért eredmény ugyanis nem

képes kifejezni az emberi cselekvés ko-determinált voltát, az egymásra visszavezethetetlen profit- és etika-orientált motivációt. A gazdasági teljesítmény nem fejezhető ki egy skalárral, hanem csak egy vektorral, ami kifejezi a pénzbeli eredmény mellett a tranzakció etikai értékét is („morális prémium”).

A kétdimenziós értékteremtés elvárása, ha lehet a bankokra még a többi gazdasági szereplőnél is jobban vonatkozik, tekintetbe véve, hogy a bankszektor a modern gazdaságban a pénzügyi közvetítő rendszer egyik legfontosabb szereplője. A bankok nem bújhatnak ki a felelősség alól, sőt informális szabályozóként, a gazdaság katalizátoraként az átalakulás folyamatának egyik vezetőjeként kell, hogy szerepeljenek, amely csak növeli az irántuk támasztott fokozott etikai elvárást.

Magyarországra éppúgy vonatkozik a fenti állítás, mint a nyugati országokra, a tapasztalatok szerint az ottani újdonságok ide is begyűrűznek tíz-tizenöt év alatt. A tevékenység magyarországi kilátásai nem rosszabbak, mint az Európai Unióban vagy Amerikában.

A környezet és a társadalom állapota, a közösségi célok erősödése alapot és kényszert fog teremteni az etika-orientált banktevékenység nyugati megerősödéséhez, és hazánkban való megjelenéséhez, az etikai dimenzió szerepe fokozatosan nőni fog a vállalatok, bankok értékelésében.

A lakosság ökológiai és humán érzékenysége, a vállalatok növekvő felelősségérzete és a pénzügyi szektor különleges központi szerepe mind fontos érv az etika-orientált banktevékenység magyarországi megjelenése mellett.

Az etika-orientált banktevékenység az egyik megfelelő eszköz arra, hogy a gazdaság a kantiánus kapitalizmus felé tartson, ahol szigorúan rögzített értékek betartása mellett – emberi jogok, ökológiai normák, társadalmi igazságosság – az összes érintett életminősége javulhat.

Felhasznált irodalom

- Zsolnai László (2000): A döntéshozatal etikája. Kossuth Kiadó, Budapest
 Zsolnai László (2001): Ökológia, gazdaság, etika. Helikon Kiadó, Budapest
 Kindler József – Zsolnai László (1993): Etika a gazdaságban. Keraban Könyvkiadó, Budapest
 Polányi Károly (1976): Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet. Gondolat, Budapest
 Magyar Értelmező Kéziszótár. (1987): Akadémiai Kiadó, Budapest
 Banküzemtan – Egyetemi Tankönyv. (1987): Pénzügyi Tanácsadó és Szolgáltató Kft, Budapest
 Pénzügytan – Egyetemi Tankönyv. (1999): Tanszék Kft, Budapest
 Brealey – Myers (1994): Modern vállalati pénzügyek. Panem Kft, Budapest
 Piper – Gentile – Parks (1994): Tanítható-e az etika? BKE Gazdaságetikai Központ, Budapest

- Heller Ágnes (1994): Általános etika. Filum Könyvkiadó, Budapest
- Chikán Attila (1998): Vállalatgazdaságtan. AULA Kiadó, Bpest.
- Aloy Soppe (2000): Finance and Ethics. Erasmus University Rotterdam Dept. of Finance, Rotterdam
- Kerekes Sándor – Szilágyi János (1999): A környezeti menedzsment közgazdasági eszközei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1999
- „Versenyben a világgal” kutatás műhelytanulmányai: Z2. Zsolnai László: Versenyképesség és etika. Z18. Ábel István – Polivka Gábor (1997): A versenyképességet befolyásoló tényezők a bankrendszerben. BKE Vállalatgazdaságtan tanszék, Budapest
- Bora Gyula – Kulcsár Dezső (2000): A környezetgazdaságtan elméleti és makrogazdasági kérdései. BKAÉ Gazdaságföldrajz Tanszék, Budapest
- Boda Zsolt – Radácsi László (1996): Vállalati etika. BKE Vezetőképző Intézet, Budapest
- James Robertson (1998): Transforming economic life – A Millennial Challenge. Green Books Ltd, Devon
- Marcel Jeucken – Jan Jaap Bouma (2001): The changing environment of banks. Greenleaf Publishing Ltd
- Pava M. L. – J. Krausz (1996): The association between corporate social responsibility and financial performance: The paradox of social cost. Journal of Business Ethics
- A. Argandona (1995): The ethical dimension of Financial Institutions and Markets. Springer Verlag
- J. R. Boatright (1996): Ethics in the conduct of business. Prentice Hall
- Amitai Etzioni (1988): The moral dimension, Towards a new economics. Free Press, New York
- W. T. Dunfee (1998): The market place of morality: Small steps towards a theory of moral choice. Business Ethics Quarterly
- Milton Friedman (1970): The social responsibility of business is to increase its profits. New York Times Magazine
- www.eiris.org
- www.threefolding.freeuk.com

Lábjegyzetek

- ¹ www.threefolding.freeuk.com/staple.htm
- ² Banküzemtan (1998), 18. old.
- ³ MÉK (1987), 330. old.
- ⁴ Milton Friedman (1970): The social responsibility of business is to increase its profits
- ⁵ Pruzan-Thyssen: Konfliktus és konszenzus: az etika, mint közös értékhorizont a stratégiai tervezésben: in Kindler-Zsolnai (1993): Etika a gazdaságban, 135-169. old.
- ⁶ Freeman: Stakeholder-menedzsment: in Kindler-Zsolnai (1993): Etika a gazdaságban, 169-192. old.
- ⁷ Zsolnai (2001): Ökológia, gazdaság, etika, 30. old.
- ⁸ Polányi (1976): Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet, 228-273. old.
- ⁹ Polányi (1976): Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet, 236. old.
- ¹⁰ Zsolnai (2001): Ökológia, gazdaság, etika, 33. old.
- ¹¹ Zsolnai (2000): A döntéshozatal etikája, 24-27. old.
- ¹² Goodpaster-Matthews: Lehet-e a vállalatnak lelkiismerete?: in Boda-Radácsi (1996): Vállalati etika, 26-42. old.
- ¹³ Zsolnai (2000): A döntéshozatal etikája
- ¹⁴ Chikán (1998): Vállalatgazdaságtan, 61-62. old.
- ¹⁵ Zsolnai (2000): A döntéshozatal etikája, 15. old.
- ¹⁶ Zsolnai (2000): A döntéshozatal etikája, 16. old.
- ¹⁷ Zsolnai (2000): A döntéshozatal etikája, 42. old.
- ¹⁸ Zsolnai (2000): A döntéshozatal etikája, 39-40. old.
- ¹⁹ Zsolnai (2000): A döntéshozatal etikája, 18. old.
- ²⁰ Zsolnai (2000): A döntéshozatal etikája, 42. old.
- ²¹ Piper-Gentile-Parks (1994): Tanítható-e az etika?
- ²² Jeucken-Bouma (2001): The changing environment of banks
- ²³ Banküzemtan (1998) 26-33. old.
- ²⁴ www.eiris.org: Guide to ethical banking
- ²⁵ Aloy Soppe (2000): Finance and ethics